

*BROŠURA O
TRŽIŠTU KAPITALA
U CRNOJ GORI*

Komisija
za hartije od vrijednosti

Projekat finansirala
Evropska Unija

PITANJA I ODGOVORI O TRŽIŠTU KAPITALA U CRNOJ GORI

Uvod

Glavni ciljevi Komisije za hartije od vrijednosti su uređenje i podsticanje razvoja tržišta hartija od vrijednosti, kao i osiguravanje visokog nivoa zaštite investitora.

U posljednjih nekoliko godina došlo je do značajne liberalizacije finansijskog tržišta u Crnoj Gori, što je dovelo do ponude novih finansijskih usluga. Ovaj proces je povećao potrebu za objektivnim i pravovremenim informacijama, koje bi mogle pomoći investitorima da donesu racionalne odluke i da zaštite svoje interese. Iz tog razloga u ovoj brošuri su dati odgovori na najčešće postavljana pitanja, u oblasti tržišta hartija od vrijednosti.

Ovu brošuru je pripremila radna grupa na projektu "Jačanje regulatornog i nadzornog kapaciteta finansijskih regulatora"

O Komisiji za hartije od vrijednosti

Komisija za hartije od vrijednosti je organizacija Crne Gore, sa svojstvom pravnog lica, koja je osnovana radi uređivanja i nadzora izdavanja hartija od vrijednosti i njihove trgovine.

Komisija za hartije od vrijednosti Crne Gore je osnovana 2000. godine od strane Skupštine Crne Gore, na prijedlog Vlade Crne Gore. Komisija je osnovana u skladu sa Zakonom o hartijama od vrijednosti, kojim se utvrđuju njena struktura i odgovornosti. U obavljanju poslova utvrđenih zakonom, Komisija je samostalna i nezavisna i odgovorna je za svoj rad Skupštini Crne Gore.

Šta je tržište hartija od vrijednosti?

Tržište hartija od vrijednosti je uređeno tržište na kojem se trguje hartijama od vrijednosti i koje se osniva sa ciljem stvaranja uslova za povezivanje ponude i tražnje.

Zakon o hartijama od vrijednosti uređuje vrste hartija od vrijednosti, izdavanje, trgovanje tim hartijama, prava i obaveze subjekata i organizacija na tržištu hartija od vrijednosti - Komisije za hartije od vrijednosti, berze, Centralne Depozitarne Agencije i investicionih posrednika. Svrha zakona je osiguravanje zaštite investitora i stvaranje okruženja koje podstiče razvoj otvorenog i efikasnog tržišta hartija od vrijednosti.

Komisija za hartije od vrijednosti nadzire i kontrolira aktivnosti svih navedenih učesnika na tržištu hartija od vrijednosti, promovira i podstiče visoke standarde zaštite interesa investitora u hartije od vrijednosti.

Koja je uloga berze?

Berza obavlja poslove tržišta hartija od vrijednosti. Berza posluje na način koji omogućava efikasno povezivanje ponude i tražnje za hartijama od vrijednosti i javno širenje informacija o tržištu hartija od vrijednosti. Promet hartija od vrijednosti obavlja se u skladu sa strogim pravilima, obaveznim za svakog učesnika na tržištu. Veza između prodavaca i kupaca je indirektna - preko investicionih posrednika (brokersko-dilerska društva i kustodi banaka).

Koja je uloga Centralne Depozitarne Agencije?

Centralna Depozitarna Agencija obavlja poslove registrovanja hartija od vrijednosti, poslove kliringa i saldiranja sklopljenih transakcija s hartijama od vrijednosti i druge poslove u vezi sa hartijama od vrijednosti. Informacije o zaključenim kupoprodajnim ugovorima se dostavljaju Centralnoj Depozitarnoj Agenciji, gdje se svaka transakcija registruje i vrši se prenos vlasništva nad hartijama od vrijednosti.

Šta su hartije od vrijednosti?

Hartije od vrijednosti su isprave koje vlasnicima daju prava u odnosu na emitente u skladu sa zakonom i pod uslovima emisije. Prema pravima koje daju, hartije od vrijednosti se dijele na vlasničke i dužničke hartije od vrijednosti.

Vlasničke hartije od vrijednosti su akcije koje glase na dio kapitala akcionarskog društva i jedinice kolektivnih investicionih šema izdate u skladu sa posebnim zakonom, kao i hartije od vrijednosti koje daju pravo sticanja ovih hartija od vrijednosti (zamjenjive obveznice, opcije, fjučersi i sl.)

Dužničke hartije od vrijednosti su hartije od vrijednosti izdate u seriji, koje imaocu daju pravo na isplatu vrijednosti na koju glase, sa ili bez kamate, kao i druga prava u skladu sa propisima i odlukom o emisiji.

Šta je akcija?

Akcija predstavlja dio kapitala kompanije. Kada kupite akciju, postajete vlasnik jednog dijela te kompanije, i dijela svega što posjeduje (ili duguje) ta kompanija. Kompanije ili druge pravne subjekte koji emituju akcije (ili druge vrste hartija od vrijednosti) zovemo emitenti hartija od vrijednosti.

Kao akcionar, imate određena prava kao što su učestvovanje i glasanje na skupštini akcionara, pravo na dividendu, likvidaciono pravo, pravo na pristup informacija o aktivnostima kompanije itd.

Kako mogu zaraditi od ulaganja u akcije?

Glavni način za ostvarivanje profita je kroz dividendu i kapitalnu dobit.

Dividenda je dio profita kompanije, podijeljena na onoliko jednakih djelova koliki je i broj akcija kompanije. Raspodjelu i iznos dividende predlaže uprava kompanije i odluku o njoj donosi skupština akcionara.

Kapitalna dobit predstavlja pozitivnu razliku između kupovne i prodajne cijene akcije kojom se trguje.

Šta je obveznica?

Obveznica je hartija od vrijednosti koja svojem vlasniku garantuje isplatu kamate i glavnice, u određenom periodu vremena.

Obveznica je kao kredit: emitent je dužnik, kupac je povjerenik a kamata je interes. Emitent obveznica duguje kupcu i, zavisno od uslova obveznica, dužan je platiti kamate i glavnice na dan dospeljeća.

Vrijednost obveznice određuje emitent i zove se "nominalna vrijednost" ili "glavnica". Iznos "kamate", izračunava se kao postotak od "glavnice". Datum na koji emitent isplaćuje sve dugove, uključujući i "glavnice" - zove se "datum dospeljeća".

U širem smislu, obveznice se mogu podijeliti u korporativne, obveznice lokalne samouprave i državne obveznice, u zavisnosti od toga ko je emitent.

Kako mogu zaraditi od ulaganja u obveznice?

Kada emitent obveznica prikuplja sredstva izdavanjem obveznica, uvijek objavljuje i uslove - od kojih su najvažnije kamatne stope i trajanje. To znači da tačno znate kada ćete dobiti svoj novac natrag, i koliku kamatu ćete dobiti za obveznice koje ste kupili.

Postoji li rizik kod ulaganja u hartije od vrijednosti?

Rizik postoji u svakoj investiciji, uključujući i ulaganja u hartije od vrijednosti. Postoje mnogi faktori rizika koje treba uzeti u obzir, a mogu uticati na ulaganje - stanje i razvoj kompanije u koju ste uložili, stanje pojedinih sektora privrede, stanje na tržištu kapitala, ekonomsko stanje države kao cjeline, itd.

Preporučljivo je za početnike-investitore da se upoznaju s osnovnom terminologijom, mehanizmima i učesnicima na tržištu kapitala i da potraže stručnu pomoć i savjete.

Šta je rizik kod ulaganja u akcije?

Jednostavnim riječima rizik je potencijalni gubitak. Posjedovanjem akcija možete zaraditi udio u profitu a prodajom akcija možete ostvariti kapitalni dobitak. Dakle, povrat je dividenda plus kapitalni dobitak. Međutim, takođe preuzimate rizik od ostvarivanja kapitalnog gubitka, ako ste prodali akcije po cijeni ispod cijene po kojoj ste ih kupili.

Moguće je da ne primite dividendu, što ne znači uvijek da gubite novac. Ako kompanija radi dobro i ako ulaže u buduće projekte, to je obično pokazatelj da u budućnosti potencijalno možete očekivati veću dobit i samim tim veću dividendu. Osim toga može se očekivati da će cijena akcija dobre kompanije ići na više, tako da možete zaraditi na kapitalnom dobitku, čak i u slučaju neraspodjele dividendi.

Šta je rizik kod ulaganja u obveznice?

Morate znati da u slučaju da emitent ima ozbiljne finansijske probleme, možda neće biti sposoban da isplatiti svoje dugove, uključujući obaveze po obveznicama.

Što je manje rizično ulaganje - u akcije ili obveznice?

Uopšteno se smatra da su akcije rizičniji instrumenti od obveznica.

- Kamatna stopa koju vlasnik obveznice dobija, uplaćuje se bez obzira na finansijski rezultata emitenta.
- Dividende se isplaćuju samo u slučaju da kompanija ima dobit, a uprava emitenta i akcionari su se složili da dobit distribuiraju u obliku divi-dendi.
- Kod akcija mogućnost kapitalnog gubitka uvijek postoji.
- Sa obveznicama imate visok nivo garancija da ćete dobiti "glavnicu" na dan dospjeća obveznice.
- Osnovna prednost posjedovanja obveznica je da vlasnici obveznica imaju veća prava na imovinu od akcionara tj. u slučaju stečaja, vlasnik obveznica će biti isplaćen prije akcionara.

Kako odabrati u koje hartije od vrijednosti uložiti?

Prije donošenja odluke o investiranju na tržištu hartija od vrijednosti morate uzeti u obzir jedan broj pitanja, uključujući i vašu trenutnu finansijsku situaciju, vaše buduće planove, vaše finansijske prioritete, čak i svoj profil rizika. Ako ste početnik trebali bi se upoznati barem s osnovnom terminologijom i činjenicama o tržištu hartija od vrijednosti, i načinima praćenja finansijskih informacija. Može biti korisno da se obratite profesionalcu za savjet.

Kako mogu prodati ili kupiti hartiju od vrijednosti?

Da biste prodali ili kupili hartije od vrijednosti morate koristiti usluge investicionog posrednika a to su brokersko-dilerska društva i kastodi banake. Investicioni posrednici obavljaju poslove posredovanja u kupovini i prodaji hartija od vrijednosti, i ostale poslove sa hartijama od vrijednosti u skladu sa Zakonom o hartijama od vrijednosti.

Investicioni posrednici imaju troškove vezane za svoje aktivnosti koje obavljaju i pokrivaju ih naplaćivanjem provizije za svoje usluge. Ova provizija uključuje i naknade berzi i Centralnoj Depozitarnoj Agenciji za vašu transakciju.

Preporučljivo je da prije nego što odaberete investicionog posrednika, posjetite neke od njih, i uporedite njihove usluge i provizije. Nakon što

napravite izbor potpisujete ugovor i dajete nalog izabranom investicionom posredniku.

Informacije o investicionim posrednicima možete pronaći na web stranici Komisije za hartije od vrijednosti (www.scmn.me) i berze (www.mon-tenegroberza.me), kao i na web stranicama samih investicionih posrednika.

Da li je potrebna posebna potvrda koja dokazuje da sam ja vlasnik hartija od vrijednosti?

Hartije od vrijednosti su dematerijalizovane i postoje u elektronskom obliku, u sistemu centralne depozitarne agencije, gdje su registrovane na ime vlasnika. Takođe, sve transakcije hartijama od vrijednosti su registrovane kod Centralne Depozitarne Agencije.

U slučaju da želite provjeriti iznos i status svojih hartija od vrijednosti, ove informacije možete dobiti od Centralne Depozitarne Agencije na licu mjesta ili putem posebne telefonske usluge na broju 020/444-900. Takođe, od centralne depozitarne agencije možete dobiti izvod sa vašeg vlasničkog računa.

Gdje mogu naći informacije o cijeni hartija od vrijednosti?

Dnevni podaci o trgovinama i cijenama hartija od vrijednosti dostupni su na web stranici berzi i na web stranici Komisije za hartije od vrijednosti. Takođe, neki od investicionih posrednika dnevno objavljuju podatke o trgovinama i cjenama na svojim web stranicama. Ovu vrstu informacije možete pronaći i u medijima.

Gdje mogu pronaći informacije o emitentima hartija od vrijednosti?

Emitenti hartija od vrijednosti imaju zakonsku obavezu dostavljanja informacija Komisiji za hartije od vrijednosti i berzi, uključujući i njihove periodične i godišnje finansijske izvještaje.

Komisija za hartije od vrijednosti je na svom web sajtu (www.scmn.me) formirala Javnu informacionu knjigu koja predstavlja bazu podataka svih akcionarskih društava u okviru koje su svima dostupni, bez naknade, finansijski izvještaji dostavljeni Komisiji za hartije od vrijednosti kao i druge informacije.

Takođe, emitenti mogu obavještavati javnost o nekim novostima i razvoju, slanjem tih podataka berzi koja ih objavljuje u obliku vijesti na svojoj web stranici.

Kako ću dobiti obavještenje o održavanju skupštine akcionara kompanije u kojoj sam ja akcionar?

Mjesec dana prije održavanja skupštine akcionara akcionarsko društvo je dužno da objavi najavu skupštine akcionara sa svim detaljima uključujući datum, vrijeme, mjesto sastanka, dostupnosti dokumenata, dnevni red itd. u dva dnevna lista.

Akcionarsko društvo nije u obavezi da obavijestiti svakog akcionara ponaosob, tako da morate biti proaktivni u praćenju vijesti vezanih za kompaniju čiji ste akcionar.

Što će se dogoditi s mojim ulaganjem ako licenca mog investicionog posrednika bude povučena?

Investicioni posrednik vaš novac, koji je predviđen za trgovinu, drži na računu koji je odvojen od poslovnih računa investicionog posrednika. Takođe, investicioni posrednik vaše hartije od vrijednosti drži na podračunu kod Centralne Depozitarne Agencije. Prije nego što licenca bude povučena posrednik je dužan da Komisiji dostavi dokaz da je izmirio obaveze prema vama u smislu vraćanja novca predviđenog za trgovinu i vraćanja hartija od vrijednosti sa podračuna u registar Centralne Depozitarne Agencije.

Što ja mogu učiniti ako mislim da su moja prava kao akcionara/investitora prekršena?

Ukoliko mislite da su vaša prava kao akcionara/investitora prekršena ili ugrožena, možete se obratiti Komisiji, koja detaljno razmatra sve zahtjeve i odgovara na njih u roku od 30 dana od dana uredno podnijetog zahtjeva, tj. od dana kada Komisija podnijetu dokumentaciju smatra potpunom.

Više informacija, o tome kako možete podnijeti zahtjev, možete dobiti na licu mjesta u Komisiji ili na broj telefona 020/442-832.

Da li su moja ulaganja garantovana od strane države?

Trebali bi znati, prije donošenja odluke za ulaganje u hartije od vrijednosti da država ne pruža nadoknadu za moguće gubitke.

Komisija za hartije od vrijednosti

Kralja Nikole 27A/III, 81000
Podgorica, Crna Gora
tel: +382 (0)20 442800
fax: +382 (0)20 442810
e-mail: info@scmn.me
web: www.scmn.me

TWINNING PROJEKAT

JAČANJE REGULATORNIH I
SUPERVIZORSKIH KAPACITETA
FINANSIJSKIH REGULATORA U
CRNOJ GORI